

GYVIEJI ARCHYVAI

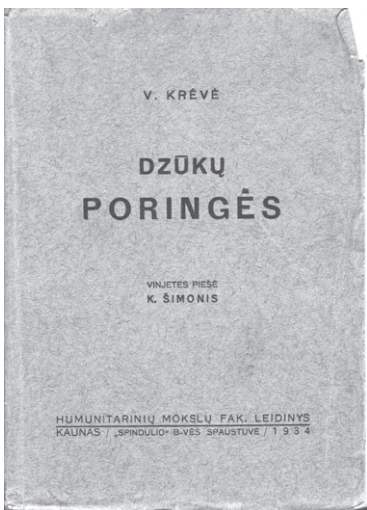
2015-iejį Etnografinių regionų metai

Vincio Krėvės folklorinė veikla

Vincas Krėvė – didžiojo stiliaus rašytojas, savo kūryba apėmęs daug klausimų, problemų, apėmęs mitinius, bibliinius ir istorinius laikus. „Nerastume mūsų dvidešimtajame amžiuje kitos tokios asmenybės, apie kurią sustoję galėtų įdomiai šnekėtis visokių profesijų žmonės: literatai ir tautosakininkai, istorikai ir politikai, pedagogai ir teatro mylėtojai, profesorai ir paprasti sodiečiai. Ne tik kalbėtis, bet ir ginčytis“ – rašo Albertas Zalatorius nebaigtoje monografijoje „Vincas Krėvė“ (Vilnius, 2003).

Pažymint Etnografinių regionų metus, skaitytojams norisi priminti apie vieną iš vaisingiausių V. Krėvės darbo sričių, t. y. tautosakos rinkimą, publikavimą ir tyrinėjimą.

Apie Vincą Krėvę, kaip tautosakininką ir lietuvių tautosakos naudotoją, originalioje kūryboje rašyta gana daug. Tai ir knygos, ir mažesnės apimtys straipsniai, įvairiais aspektais analizuojantys jo kūrybą. Naudodamasi Alberto Zalatoriaus monografija „Vincas Krėvė“, Stasio Skrodenio straipsnių rinkiniu „Folkloras ir gyvenimas“ bei kita literatūra šiame straipsnyje trumpai apžvelgsiu V. Krėvės folklorinę veiklą, supažindinsiu su leidiniais, kuriuose skelbiama V. Krėvės surinkta tautosaka.

Su Vincio Krėvės (tikroji pavardė Mickevičius) vardu ir kūryba pirmiausia siejamas jo gimtasis kraštas – pasakomis, legendomis bei padavimais apipinta Dzūkija. Jis gimė 1882 m. spalio 19 d. Subartonių kaime, Merkinės parapijoje, Alytaus apskrityje, valstiečių šeimoje. Mokėsi pas daktorių ir Merkinės pradžios mokykloje, privačiai pasirošęs Peterburge išlaikė keturių gimnazijos klasių egzaminus. 1898 m. tėvų noru įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, tačiau po dvejų metų mokslus metė, netekdamas šeimos paramos, ir išvyko į Kazanę laikyti brandos atestato egzaminų. Studijavo Kijevo ir Lvovo universitetuose. Nuo

1909 iki 1920 m. gyveno Baku, mokytojavo realinėje gimnazijoje, dalyvavo miesto visuomeniniame gyvenime, padėjo organizuoti liaudies universitetą, skaitė paskaitas apie budizmą ir kitas religijas. 1920 m. grįžo į Lietuvą ir tapo aktyviu akademinės visuomenės nariu. 1944 m. pasitraukė į Austriją, o 1947 – į JAV. Nuo 1947 iki 1953 m. Pensilvanijos universitete jis dėstė rusų ir lenkų literatūrą. Mirė 1954 m. liepos 7 d., palaidotas Filadelfijoje. 1992 m. palaikiai perlaidoti Subartonyse.

V. Krėvė iš mažumės gerai pažino liaudies gyvenimą, jos buitį ir papročius, turtingą liaudies poetinę kūrybą. Lietuvių liaudies dainų ir padavimų pasaulis, patarlių ir priežodžių lobynas visam laikui tapo V. Krėvei neišsemiamu šaltiniu, teikiusiu jo kūrybai temų ir motyvų. Etnografė Angelė Vyšniauskaitė, vertindama kaimo buities atspindžių etnografiškumą ir autentiškumą rašytojo kūryboje, pažymėjo: „Krėvės pateiktieji Dzūkijos kaimo vaizdai yra tikri ir pasitarnauja kaip istorinis šaltinis XIX a. pabaigos – XX amžiaus pradžios Dzūkijos valstiečių buičiai tyrinėti“ (Merkinė. Vilnius, 1970, p. 386).

Kada V. Krėvė pradėjo užrašinėti savo apylinkės dainas ir padavimus, tiksliai nežinoma. V. Krėvės kūrybos analitikas prof. Albertas Zalatorius nurodo, jog V. Krėvės santykiai su tautosaka ne visą laiką buvo vienodi. Jis išskiria net keletą etapų. Pirmasis – maždaug iki 1903 metų, kai V. Krėvė klausėsi pasakų, dainų, raudų, mišlių ir, pats to neįsąsądama, dėl imlaus charakterio ir geros atminties tapo gyvą folkloro lobių knyga. Straipsnyje „Falsifikacija“ ir faktai“ (Mūsų tautosaka, t. 10, (1935) p. 220-221) V. Krėvė nurodo, kad tautosaką jis pradėjo rinkti ankstyvoje jaunystėje kun. Juozo Čapliko paragintas. Tokiu būdu tautosakos rinkėjo kelią V. Krėvė turėjo pradėti apie 1899-1900 metus. Bet tai, matyt, buvo tik atsitiktiniai mė-

gėjiški dainų ir kitų tautosakinių kūrinių užrašymai.

Užrašinėjimui laikotarpis, arba antrasis V. Krėvės santykių su tautosaka etapas prasidėjo 1903 m., kai V. Krėvė ėmė specialiai domėtis folkloru ir jį užrašinėti. Jo, kaip sąmoningo tautosakininko, kelią turbūt reikėtų sieti su etnografo ir istoriko Eduardo Volterio veikla. Pažintis su E. Volteriu V. Krėvei buvo labai naudinga: dvi vasaras (1905-1906) jis su patyruoju etnografu keliavo po Dainavos kraštą ir užrašinėjo tautosaką. Toje kelionėje buvo aplankyta daugybė miestelių ir kaimų Alovės, Liškiavos, Marcinkonių, Merkinės, Nedzindės, Perlojos, Ratnyčios, Seinų, Valkininkų, Varėnos parapijose. „Būdamas dar Kijevo universiteto studentas su profesoriumi Volteriu dvi vasaras turėjau progos gerokai pakeliauti po Dainavos kraštą. Mudu tada apkeliauvome nuo Seinų iki Valkininkų. Volteris, Petrapičio Mokslų akademijos komandiruotas, rinko ir plokštelėse užrašinėjo mūsų pasakas ir dainas. Gaila, kad tos plokštelės kažkur žuvo. Tuo metu aš taip pat užrašiau daug tautosakos, kuri vėliau buvo paskelbta“ – pokalbyje su Antanu Venclova prisiminė V. Krėvė (Kaip buvo parašyta populiariausia mūsų knyga //Antanas Venclova. Literatūra ir liaudis. Vilnius, 1974, p. 363). Dirbdamas su E. Volteriu, kuris vadovavosi moksliniais tekstų rinkimo ir skelbimo principais, V. Krėvė ne tik surinko didžiąją dalį vėliau publikuotos medžiagos, bet ir turėjo puikią progą susipažinti su folkloro rinkimo metodika. V. Krėvė taip susizavėjo šiuo darbu, kad kiekvienas atostogas jam skirdavo. Rašytojo sesuo Veronika Mickevičiūtė-Lapėnienė prisiminimuose rašė: „Atostogaudamas Vincas dažnai išeidavo pas žmones į kaimą ir kaimyninius kaimus. Bet ne šiaip sau kaiminėdavo, o rinkdavo tautosaką – užrašinėdavo dainas, papročius, prietaisus, padavimus. Ir visados žmonėms už gaisatį sumokė-

davo“ (Literatūra ir kalba, T. 17, p. 415).

Išvykus dirbti į Baku, tautosakos rinkimas sulėtėjo ir beveik visai nutrūko. Pamažu ištraukiant į literatūrinį darbą, 1910 m. tautosakos rinkimo „ekspedicija“ buvo paskutinė. Anot A. Zalatoriaus, „Krėvė pajutė, kad „rinkėjo“ darbas jam per ankštas: norėjosi tautosaką ne tik fiksuoti, bet ir, perpratus jos dvasią, kurti kažką taip, kad folklorinė stilistika ir pasaulėjauta susilydytų su individualiom kūrėjo intencijom. Taip prasidėjo trečiasis ir pats svarbiausias Krėvės santykių su folkloro etapas“ (Vincas Krėvė, p. 357). Tada buvo sukurtas „Šarūnas“, „Padavimai“.

Praėjo gana daug laiko, kol spaudoje pasirodė V. Krėvės surinktoji tautosaka. 1913 m. literatūros ir dailės laikraštys „Vaišvorykštė“ buvo išspausdinta 14 V. Krėvės dainų – „Senovės dzūkų karo dainos“. Jos buvo gerokai stilizuotos, apdailintos, suliteratūrintos, todėl vėliau įėjo į jo individualiosios kūrybos ciklą „Liaudies stygomis“. Tikrai liaudiškų dainų rinkinį „Dainavos krašto dainos“ V. Krėvė išleido tik 1924 m. Jame sudėti kūriniai iš Merkinės, Perlojos, Nedzindės, Liškiavos apylinkių. Šios knygos Varėnos viešosios bibliotekos fonduose, deja, nėra, tačiau norintys susipažinti su šia knyga ją gali rasti Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje bei kai kuriose kitose Lietuvos bibliotekose.

Kai folklorą V. Krėvė daugmaž išnaudojo savo individualiosios kūrybos tikslams, prasidėjo ketvirtasis etapas – surinktos medžiagos publikavimas, tyrinėjimas, organizacinė veikla, studentų skatinimas imtis rinkėjo darbo, rūpinimasis tautosakos fondų tvarkymu ir saugojimu. V. Krėvės iniciatyva 1930 m. Kauno universitete buvo įkurta Tautosakos komisija, kurios uždavinys buvo rinkti ir tyrinėti žodinę liaudies kūrybą, steigti tautosakos rinkimo centrus visoje Lietuvoje. Universiteto leidiniuose „Tau-

ta ir žodis“, „Mūsų tautosaka“, kuriuos Krėvė ir redagavo, buvo iš esmės paskelbta visa jo surinkta folklorinė medžiaga. Daugelis tų publikacijų netrukus pavirsdavo atskiromis knygomis: jau minėtoji „Dainavos krašto liaudies dainos“ (1924) bei kitos – „Aitvaras liaudies padavimuose“ (1933), „Dzūkų poringės“ (1934), „Patarlės ir priežodžiai“ (3 tomai, 1934-1937). Šie rinkiniai yra V. Krėvės literatūriškai apdoroti bei stilizuoti, tačiau jų liaudinis pobūdis bei autentiškumas liko nepaliestas.

Už didelius nuopelnus folkloristikos srityje Rygos universitetas 1938 m. V. Krėvėi suteikė garbės daktaro titulą. Diplomo įteikimo iškilmes įvyko 1938 m. lapkričio 28 d. Apie tą įvykį rašė spauda. „Lietuvos žiniuose“ (1938, lapkričio 29) aprašytos diplomo įteikimo iškilmes ir atpasakotos V. Krėvės kalbos pagrindinės mintys.

Varėnos viešosios bibliotekos knygų fonde yra leidinio „Tauta ir žodis“ knygos, kuriose paskelbta labai daug V. Krėvės užrašytos folklorinės medžiagos: dainos, jo paties padavimais vadinti naratyvai apie Raigardo miestą, Liškiavą ir Merkinę, karalių Žvaigždikį ir Šarūną, laumes, Perkūną, aitvarą, pasakomoji ir smulkioji tautosaka bei įvairūs tikėjimai apie bites ir paukščius, dzūkų vestuvių ir krikštynų aprašymai, burtai ir prietaisai, kerai (užkalbėjimai), patarlės ir priežodžiai. Bibliotekos fonde taip pat yra knygelė „Dzūkų poringės“ (1934).

Parengė
Laimutė CIBULSKIENĖ
Varėnos viešosios
bibliotekos bibliografe

Keramikos meistrė

Varėnos viešojoje bibliotekoje parengta spaudinių paroda, skirta keramikei Elvyrai Teresei Petraitienei

E. T. Petraitienė gimė 1940 m. spalio 10 d. Panevėžyje. 1960 m. baigė vidurinę mokyklą, 1960-1962 m. mokėsi Kauno taikomosios dailės technikumė, 1962-1967 m. studijavo Vilniaus dailės institute. Parodose dalyvauja nuo 1970 m. Priklauso Lietuvos dailininkų sąjungai. Turi Lietuvos meno kūrėjo statusą. Dirbo monumentaliosios, šiuo metu – autorinės keramikos srityje. E. Petraitienės ne tik juodoji keramika, bet ir monumentalioji skulptūra yra žinoma Lietuvos bei užsienio menotyrininkams. Menininkės darbų yra įsigiję Lietuvos

nacionaliniai muziejai, ji ekspozavė keramiką ir skulptūrą daugelyje Prancūzijos, Italijos, Rusijos ir kitų šalių miestuose. Keramikės darbų parodos buvo organizuotos Merkinės informacijos centre, Varėnoje, Vilniuje, Kaune. 2007 m. įteiktas apdovanojimas „Už netaikomosios verslo plėtojimą“.

2013 m. Elvyrai Teresei Petraitienei „Už keramikos tradicijų puoselėjimą, ypatingą tradicinio ir profesionalaus meno dermės jungtį, vienietinius, išskirtinius keramikos kūrinius Dalios Tamulevičiūtės profesionalių teatrų festivalio nominantams ir Varėnos krašto

garsinimą Lietuvoje ir užsienyje“ buvo įteikta „Sidabrinė bitė“ ir Varėnos savivaldybės kultūros premija.

Parodoje eksponuojamas E. Petraitienės albumas „Pažadintas Merkinės molis“ (2011) su autorės įrašų ir autografų, pristatantis menininkės sukurtų deivių atvaizdus. „Jau dvidešimt metų gyvenau Maksimo-

nyse, Dzūkijoje, buvusiame Šilo kaime, netoli Merkinės miestelio. Aplink plyti pušimis ir kadagiais apaugusios

ežeringos Dainavos aukštumų kalvos. Rytinę sodybos pusę juosia aukštas skardis, kurio stačiašlaitio slėnio dugnu teka per žiemą neužšalanti Kempė,“ – rašo knygos autorė. Spaudinių paroda supažindina su periodinių leidinių straipsniais, kuriuose rašoma apie E. Petraitienę, jos kūrybą, šeimą. Pokalbyje „Skambančio molio saktmės.“ (Keliuonė su Bernardinai.lt. – 2015, Nr. 1(29), p. 50-61) keramikos meistrė pasakoja apie savo vaikystę, šeimą, studijas Dailės technikumė Kaune ir Vilniaus dailės institute, gyvenimą nuo seno garsėjančiame savo juodąja keramika Merkinės krašte, savo keramikos darbus. „Kažkuriuo metu išgyvenau tokį „juodąjį periodą“, galima sakyti, „apsirgau“ juodąja keramika. To-

kie darbai kupini šilumos. O kai juodų skulptūrėlių ir puodų pilni namai, norisi baltos staltiesės, žvakės ir tylos... Prie tų juodų darbų pripranti ir jau negali su jais skirtis. Jų blausi su sidabrinu spindesiu spalva – rami ir gili. Prieš kiek metų vėl grįžau į linksma spalvų pasaulį. Gyvenimas dabar ryškus ir spalvotas. Nežinau, gal po keletrių metų vėl „pajuoduosiu“, - teigia menininkė (p. 61).

Parodą papildė leidiniai: „Auksalio kupkas“, „Varėnos krašto menininkai“, D. Mickevičiaus knyga „Kaip tiltelis iš širdies į širdį“.

Elena GLAVICKIENĖ
Varėnos viešosios
bibliotekos Bibliografijos,
informacijos ir kraštotyros
skyriaus vedėja